

„Jsme přece chlapi.“ Vánoce nebeských jezdců

Daleko od domova slavili Vánoce také ti, kteří za války odešli do ciziny bojovat za svobodu své vlasti. Také oni prožívali často tyto svátky v osamění a ve vzpomínkách na své blízké. Někteří je dokonce i odmítali oslavovat, neboť pocítovali jejich silnou provázanost jednak s rodinou, ale i s rodnou zemí. „Vánoce bez domova nejsou ovšem Vánoce,“ konstatoval po válce národněsocialistický politik Jaroslav Stránský, který strávil na Západě jako ministr exilové vlády celkem šestery Vánoce.²⁵⁹ A jeho kolega páter František Hála, který za lidovou stranu zasedal v exilové Státní radě, zase o válečných Vánocích prohlásil, že jako by byly „výsměchem všemu tomu, co oslavovaly. Výsměchem Kristu-dítěti, poněvadž nedovolovaly dětem, aby se o nich těšily se svými otci, výsměchem slávy mateřství, které pošlapáno a posmíváno zdálo se jen nevítanou přítěží anebo povinnou výrobou nových vojáků, výsměchem péči otcovské, poněvadž ponechávaly rodiny bez otců v bídě, opuštěnosti a hladu. Jako by všechny byly bývaly planým zvykem z dávných dob, opakem toho velkého učení Lásky, poněvadž nedovedly ani na chvíli, ani ve Svaté noci, zastaviti vraždění a zkázu.“²⁶⁰

K nepřilíší šťastnému prožívání vánočních svátků přispívala i skutečnost, že v řadě zemí, které poskytly uprchlíkům z protektorátu útočiště, se narození Ježíše Krista připomínalo poněkud odlišně od tradičních českých „ladovských“ Vánoc.

Nejtěžší asi byly pro české exulanty první válečné Vánoce. Nejen proto, že řada z nich tehdy vůbec poprvé v životě trávila tyto svátky mimo rodinný kruh. Svou roli hrála i skutečnost, že si někteří právě při vánočním bilancování uvědomovali, že válka s nacistickým Německem nebude krátkou záležitostí, jak se ještě v létě roku 1939 domnívali. Slova o tom, že na Vánoce „budou doma“ (jak se se svými příbuznými při odchodu do ciziny často loučili), se nyní definitivně ukázala jako přehnaně optimistická.

Depresivním náladám o Vánocích podléhali od začátku nejen civilisté, ale i vojáci. Vyplývá to mimo jiné z deníkového záznamu jednoho z českých pilotů, Václava Cukra, jenž odešel v létě 1939 z protektorátu a první válečné Vánoce prožíval během leteckého výcviku ve Francii:

„Vánoce jsme absolvovali různě. Někteří byli na návštěvě u krajanů, jiní si utvořili sami kroužek přátel a někteří zůstali raději o samotě. Tito poslední jsou asi nenapravitelní ctitelé sentimentu. Nelíbí se mi to. Vždyť každý z nás nechal doma někoho, koho má rád, ale jsme přece chlapi, kteří se nesmějí poddat ještě horším okolnostem, než jsou jen Vánoce. Takto si myslím pro sebe a trávím Štědrý večer a Boží hod s partou veselých Francouzů. Je to tak lepší již z toho mrzkého hmotného ohledu, že oni mají za co Vánoce oslavit, kdežto našinec má příliš hluboko do kapsy.“²⁶¹

Vánoce ve Francii zpříjemnily nakonec českým vojákům dvě skutečnosti. Jednak to byl zvláštní finanční příspěvek od československé ambasády v Paříži, díky kterému se nemuseli před svými francouzskými spolubojovníky cítit trapně, a jednak aktivity tzv. *marraines*, francouzských mecenášek, které se již za první světové války staraly každá vždy o jednoho konkrétního vojáka. Nyní byla tato tradice obnovena a objektem zájmu „*marraines*“ se stávali (snad i jako určitá kompenzace za postoj Francie v době Mnichova) i čeští vojáci.²⁶² Některé z těchto mecenášek tak své svěřence o Vánocích navštívily a předaly jim dárky. Došlo i na nadílku mezi samotnými vojáky, i když jejich možnosti byly v této době velice skromné. Někteří dostali paradoxně podobné dárky jako doma, jak uvádí ve svém deníku stíhačí pilot Stanislav Fejfar, který sloužil v prosinci 1939 na letišti Mariagne poblíž Marseille: „Uplynul, ztratil se ten nejsvětější den roku! Den narození Páně. Abys trochu zapomněl, že jsi tak daleko od domova, sháníš, objednáváš. Co? No – ježíška. [...] Rozsvěcuješ stromček, přijímáš dárky. Přece jsi z té naší gáže ještě ušetřil, abys způsobil alespoň trochu radosti kamarádům. Ten má kravatu, ten rukavice, kapesníky – samé potřebné věci. A pro mne? Jako nejstaršího a nejmrzlejšího – bačkory. Maminko, váš každoroční dárek jsem dostal i zde...“²⁶³

Cukrův a Fejfarův kolega, pozdější legendární stíhač František Peřina, prožíval první válečné Vánoce již v bojovém postavení, kam byl odeslán jako jeden z prvních českých pilotů. S kamarádem Vladimírem Vaškem strávil Štědrý večer pod vánočním stromkem, dostal několik dárků (mimo jiné od „*marraine*“ neboli *kmotřenky*, jak jim čeští piloti říkali) a navštívil též půlnoční mši v kostele, které ovšem příliš nerozuměl. Válka si již tehdy začínala vybírat mezi českými vojáky

svou daň – o pouhých deset dní později zahynul Peřinův štědrovečerní společník Vašek při bojovém letu.²⁶⁴

Jen poměrně málo českých exulantů, například někteří diplomaté, mělo to štěstí, že s nimi v cizině pobývali i jejich nejbližší, manželky a děti. Právě tito lidé zvali osamělé vojáky o Vánocích k sobě domů, aby jim alespoň částečně nahradili sváteční atmosféru a vzpomínky na domov. To byl také případ českého diplomata Horníčka, bývalého pracovníka ambasády ve Varšavě, který po porážce Polska odešel se svojí rodinou do francouzského Cognacu. A právě zde pozval v prosinci 1939 spolu s dalšími dvěma diplomatickými rodinami na vánoční svátky několik českých vojáků. Jedním z nich byl letec Stanislav Rejthar, který takto strávené Vánoce popisuje ve svých pamětech. Vojáci se na přijetí v diplomatických rodinách připravili poměrně specifickým způsobem – jelikož v důsledku nepříteliš fungujících kasárenských služeb neměli zcela zářivě bílé košile, ustříhli si cestou ve vlaku manžety, aby své hostitele nepobuřovali. V důsledku tohoto zákroku si pak nemohli po celý večer odložit saka, nicméně vše dopadlo dobře. „Byly to překrásné svátky, české, se stromečkem, koledami, zpěvy,“ píše Rejthar.²⁶⁵ V jeho případě dopadla vánoční návštěva více než dobře – seznámení s dcerou Horníčkových Vlastou vyústilo o dva a půl roku později ve sňatek.

Pocity osamění provázely české vojáky o Vánocích samozřejmě i ve Velké Británii, kam byli transportováni po pádu Francie v červnu 1940. Podtrhoval je mimo jiné fakt, že Britové Vánoce slavili poněkud odlišně – jelikož byl pro ně Štědrý den obyčejným pracovním dnem, slavit se začínalo až 25. prosince, a to nejprve přípitkem věnovaným na zdraví britského krále a dalších vedoucích představitelů antihitlerovské koalice. Následovala slavnostní večeře, při níž se místo kapra a bramborového salátu podával krocán a anglický pudink. Oslavy pak zpravidla vrcholily bujarou veselící a tancem.²⁶⁶

Takto mohli prožít Vánoce vojáci, kteří byli zváni do britských rodin. K tomu docházelo povětšinou tehdy, když měli známost s anglickou dívkou. Stávalo se však, že si Britové brali do svých rodin na Vánoce vojáky, které prakticky neznali. Uvádí to při vzpomínce na Vánoce roku 1941 Jiří Horák, který sloužil u dělostřeleckého pluku neda-leko Birminghamu. Právě při příjezdu na zdejší nádraží očekávali

Příslušník 312. československé stíhací perutě RAF Antonín Liška připravuje v prosinci 1941 při bojové pohotovosti vánoční výzdobu.

české vojáky místní dobrodinci. „Tam byly davy lidí, kteří říkali: ‚Tohohle chceme, tohohle chceme...‘ Rozebrali si naše vojáky po rodinách, kde oni mohli ten týden dovolené přes Vánoce strávit. Obvykle přijeli nadšení z toho, jak s nimi zacházeli, že jim věřili a dali jim třeba klíče od domu atd. Neznám případ, že by toho někdo zneužil.“²⁶⁷

Zejména „zevšednění“ Štědrého dne nesli čeští vojáci poměrně těžce a nedokázali si na něj zvyknout. „24. prosinec je pro Angličany naprosto všedním dnem, postrádá zde tu kouzelnou, nenapodobitelnou atmosféru, kterou všichni důvěrně známe z domova. I večer se v ničem neodlišuje od jiných večerů, nejsou patrný jakékoli oslavy Narození Páně. Tento večer tedy trávím sám v kině a pak přijde na řadu drink s kamarády. Ti alespoň pomohou trochu zapomenout,“ zapsal si do deníku letec stíhací pilot Jiří Macháček, který sloužil u jedné z brit-

ských perutí.²⁶⁸ U českých jednotek se pak pro vojáky, kteří netrávili Vánoce v britských rodinách, k rozptýlení podobných pocitů pořádala na Štědrý den společná slavnostní tabule. Průběh jedné z nich zaznamenal ve svých vzpomínkách dělostřelecký důstojník (a po roce 1989 generál) Tomáš Sedláček: „Na Štědrý den jsme měli slavnostní večeři v důstojnické jídelně. Ševčík na čelní stěnu v jídelně pověsil mapu republiky a každý měl od svého místa, kde seděl, natažený pásek k místu na mapě, odkud pocházel. Bylo to velice působivé. Všem klukům, se kterými jsem bydlel, jsem koupil nějaký dárek. Z večeře jsem si odskočil na pokoj a položil jsem jim dárky na postele. Pak jsem se vrátil na oslavu. Všichni jsme se docela dobře bavili.“²⁶⁹

Mezi vojáky panovala o Vánocích solidarita. Ti, kteří se hlásili k židovskému vyznání, a tudíž svátky neslavili, si dobrovolně brali službu, aby se jejich kolegové mohli o Štědrém dnu a Božím hodu veselit. To se však netýkalo letců, z nichž někteří museli být i o Vánocích ve stále pohotovosti neboli readinessu, jak zaznamenal ve svém deníku Stanislav Fejfar: „Kluci přicházejí do služby, každý hledá balíček se svým jménem – ježíška. Jsme stejně jenom velké děti. Je to několik maličkostí, ale bodlo by tě hluboko, kdybys tam pod zelenou větví nic našel. A v tom se roztočí gramofon, hrají se české písně a kluci zmlknou, není to jako obyčejně – plno zpěvu a hluku. Mlčení a vzpomínání a přitom v letecké kombinéze a v ‚readinessu‘ jsi připraven jít nad Francii – a snad se i nevrátit.“²⁷⁰ Když kapitán Fejfar tento zápis 25. prosince 1941 psal, jako by tušil, že možná prožívá poslední Vánoce. Necelý půlrok poté, v květnu 1942 zahynul při plnění bojových povinností nedaleko francouzského Calais.

- * Štědrý večer oslavili 313 všelijak. Někteří pohromadě, jiní u známých, ku kterým byli pozváni. Ale všichni v jednom byli společně ve vzpomínkách na domov, rodiče, sourozence a milé. Všichni byli pod českým vánočním stromečkem a v duchu jedli tradičního českého kapra. Každý pilot dostal dárek: vlněný svetr, rukavice, 1 pár ponožek a 1 velkou vánočku (tu upekla pí Boumontová). Vlněné zboží dodal British Comforts Fund.

*Zápis z kroniky 313. československé stíhací perutě, prosinec 1941*²⁷¹